

La Patum

i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

patricis executors testamentaris de Na Concepció Rabell i Cibils, que Deu tinga en glòria".

Per donar fe d'aquesta afirmació, la revista publicava tot seguit una carta que el financer, científic i mecenes Rafael Patxot i Jubert havia adreçat, el 28 d'octubre del mateix any, a l'Orfeó oferint-li la direcció d'aquesta empresa, de la qual, d'acord amb el seu tarannà, resumia d'una manera molt detallada les finalitats i els objectius:

El mes de novembre de 1921, la "Revista Musical Catalana", butlletí de l'Orfeó Català, donava la primícia de la constitució de "la magna obra del *Cançoner General Popular de Catalunya*", i precisava que "el tresor més preuat de l'ànima del nostre poble, el que es expressió més íntima del seu sentir, la cançó popular catalana, serà aplegada en tota la seva florida, ordenada i estudiada, gràcies a l'alta idealitat dels benemèrits

"A L'ORFEÓ CATALÀ.

Barcelona. 28 d'Octubre 1921.

Benvolgut Mestre Lluís Millet: Com executors testamentaris de Na Concepció Rabell Cibils –que Déu l'hagi– i dintre del complex cultural de la "Fundació" que porta el seu nom, venim a proposar-vos l'obra del *Cançoner Popular de Catalunya*.

Volem fer un corpus musical de totes les can-

çons populars nostres: les que ja son publicades; les moltes que hi han recollides, emperò romanen inèdites; les que encara ignorem, per mor de que vaguen esquerpes per les nostres contrades, on caldrà saptar-les.

Amb aqueixa dalera, sol·licito l'ajuda de l'ORFEÓ CATALÀ, pregant-li que vulla acceptar la direcció de la bella tasca i demani, ell mateix, la col·laboració dels músics de Catalunya. En acordança amb això i completant-ho, invitarem també al preat "Centre Excursionista" a fi de que'ns hi afegeixi tot el saber folk-lòric dels seus aciensats. I així presentarem la cançó em el tany mateix on s'és aponcellada.

Aquest *Cançonet*, tal com el somniem, no deuria pas cenyir-se a l'aplegament de la cançó i les seves variants, per a retrobar-ne la deù primitiva, mitjançant un despullament previ; sinó que hauriem d'arribar a una síntesi que revelés el veritable valer de l'ànima musical catalana: confessant les seves creences, evocant llegendes, esplaïant els seus sentiments, ritmant els nostres treballs manuals, cadenciant l'intimitat de la vida catalana.

Prenim, no solament el motiu de la cançó, més¹ també l'estudi crític de la cançó mateixa. I dintre d'això, voldriem cercar de quina manera les nostres vicissituds històriques transllueixen en la cançó popular; car el poble no sempre canta en el mateix to; i notant els seus callaments i les represes seves, descobriríem tot un estat d'emoció col·lectiva, en la qual s'hi modulen esclats solemniais i punyentes complantes, trencat per redreçaments on ronca el congriament de la tempesta.

Encara més; s'hauria d'assajar una anàlisi comparativa esbrinant el perquè, al bell mig del colrament dels nostres soleis, hi brollen cançons catalanes que recorden melodies de les boires noruegues, o la pietosa placidesa de la Bretanya verdejanta o, diferentment, en altres cançons, perdura la seriosa reminiscència litúrgica que tant mos escau.

Quin goig fa pensar l'abundor del proveïment

temàtic que així s'oferirà als nostres compositors; quin consol de poder esvaïr aquell esgarriament dels inexperts joveçans, qui pretenen anar molt lluny a cercar una universalitat que tenim a casa nostra, florint en les valls, alenat per les muntanyes, onejanta per les platges i àdhuc somniejant en els nostres mateixos escons; "in eo vivimus, movemur et sumus"².

Davant d'aqueixa corprenedora visió artística, bo i bategant fortament el cor, ja sé que potser també febleixi la voluntat, conscientment poruga de les grans dificultats, pensant que'ns manquen elements, que no arribem a tant. Mes jo crec que devem rebutjar semblants temences, al fons de les quals, ben escorcollat, qui sab si hi trobaríem un relleix de vanitat! Car nosaltres no volem pas fer ço que no podem, ni tractar allò que no sapiguem, sinó que farem senzillament tot ço que podrem i tant bé com ho sabrem.

Així posarem el primer graó d'una escala per on ascendiran els qu'ns vinguin a darrera, els quals, com que també seran gent de cor, faran acatament a la nostra obra, àdhuc malgrat les seves imperfeccions, perquè, sense aquell graó, ells no podrien pas ben amidar els falliments nostres.

I per damunt del rossec d'una guerra execrable, que ha esbandit arreu vents i onades d'animitat,³ arborarem tots plegats el bell sentiment de la cançó de la terra, per a esbargir el baf de passions amb la sentor de les nostres flors boscanes, servarem el caliu de l'espiritualitat catalana i, en els tèrbols moments actuals[,] seguirem complint el nostre deure: proclamar sempre la serenor i excelsitud de l'intel·ligència.

M'és grat tenir avinentesa de repetir-me'l vostre admirador

R. PATXOT I JUBERT."

Ben aviat, el dia 9 del mes següent, el director de l'Orfeó Català, acceptà amb goig, igualment per carta, la proposta de Patxot:

1 Ha de dir, evidentment, *mes*, sense accent, equivalent a *però*.

2 Actes dels Apòstols, 17,28.

3 Al·lusió a la Primera Guerra Mundial (1914-1918).

“Sr. D. Rafel Patxot i Jubert.
Barcelona 9 Novembre 1921.

Molt honorable Sr.: La vostra proposta que, com executor testamentari de Na Concepció Rabell i Cibils –que al Cel sia– feu a l'ORFEÓ CATALÀ de que dirigeixi la bella obra del corpus musical de totes les cançons populars de la nostra terra, és acceptada, estimat senyor, amb un gran goig i un profund agraïment. Tota la obra de l'ORFEÓ CATALÀ no té altra fons ni altra finalitat que l'exaltament de la música catalana, ajudant així a la conservació i desenrotlló del més pur sentiment de raça, del tremp fort i subtil que li dona ésser i caràcter.

En la cançó popular hi ha la llevor de tota música, la força virginal promotora de tota eclosió màxima. Per ço la cançó tradicional del nostre poble és el nostre amor, l'estímul que mou i enllumena els nostres dalits. La vostra comanda ve a ésser un reconeixement d'aquestes nostres amors, i ve a satisfer el desig vehement que temps ha

teníem de poder realitzar, ajudats de tots els catalans que puguin i vulguin, la magna obra del complert aplegament, ordenació i estudi del cant viu de l'ànima catalana.

Quanta honor per a nosaltres, noble senyor, si arribem a portar a bon terme aquesta obra, complint els vostres desitjos tant enlairats com ben expressats en vostra carta, de presentar la flor i la branca, tota la florida i la enramada, posant-hi el cor i el seny, aclarint i ordenant totes les valors, descobrint totes les perspectives pròximes i llunyanes i les influències varies de la germania universal, totes aquestes coses que vos heveu somniat i nosaltres somniem mig aturats i esverats, però que'l cor ens diu que no serà pas somni esfulladiç; que'l cor no enganya quan és fort en la fe i esponjós en l'amor.

Jo espero, digne senyor, que Déu ens ajudarà veient la vostra reialesa de generositat i la nostra fidelitat en l'afany que creà i ha fet creixer la obra de l'ORFEÓ CATALÀ.

Vostre agraït i fervent servidor

LLUÍS MILLET.

Director de l'ORFEÓ CATALÀ.»⁴

Aquest intercanvi epistolar, evidentment, no sorgia del no res. Rafael Patxot i Jubert, fill d'un pianista i ell mateix gran amic de la música, estava en relació des de feia temps amb l'Orfeó Català i hi havia instituït successivament la Fundació Eusebi Patxot i Llagustera i els premis musicals de la Fundació Concepció Rabell i Cibils.⁵ Patxot mateix explica que, abans de posar en marxa l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, n'havia parlat llargament amb el director i el sotsdirector de l'Orfeó, Lluís Millet i Francesc Pujol respectivament,⁶ amb els quals coincidí en una visió romàntica de la poesia popular, lligada a la “raça” catalana, que s'inscriví dins el pensament conservador que els historiadors anomenen “pairalisme”, present també, com ha posat en relleu Joaquim M. Puigvert, en un altre dels

5 Vegeu el meu treball, en premsa, *Rafael Patxot i Jubert, cinquanta anys després*.

La memòria del secretari de l'Orfeó, Pasqual Boada, corresponent a l'any 1920, assenyala que “l'exemplar patrici En Rafel Patxot i Jubert ha fet novament” a l'Orfeó “l'ofertament [...] d'ésser depositari i administrador” de la Fundació “Concepció Rabell i Civil [sic]”, m'imagino que sense adonar-se que es tractava solament d'un premi ofert per la Fundació esmentada (“Revista Musical Catalana”, XVIII (1921), 45-46).

6 Cf. Rafael PATXOT I JUBERTA, *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera* (Ginebra 1952), 707.

⁴ Vegeu l'article anònim *El Cançoner Popular de Catalunya*, “Revista Musical Catalana”, XVIII (1921), 205-207.

mecenatges importants de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, l'Estudi de la Masia Catalana.⁷

Els mestres de l'Orfeó posaren fil a l'agulla de seguida i, conscients "que la innegable transcendència que havia de tenir una empresa tant considerable com la de recercar, aplegar i publicar tot[e]s les cançons populars de la nostra terra" els "obligava a demanar en aquest afer la cooperació molt valuosa de les entitats i persones que tenen provada la seva amor a la nostra cançonística i els evidenciats i profundes coneixements de les quals en aquest ram de l'art popular són de tothom coneguts i justíssimament lloats", convocaren per al dia 6 de gener de 1922, a dos quarts de dotze del matí, al saló de juntes del Palau de la Música Catalana, "una solemne reunió de tots aquells prestigiosos elements". La presidència de l'acte fou ocupada per Joaquim Cabot i Rovira, president de l'Orfeó; Rafael Patxot i Jubert, per la "Fundació Rabell"; els mestres de l'Orfeó, Lluís Millet i Francesc Pujol, i el seu secretari, Pasqual Boada. En un lloc preferent hi assistiren Francesca Bonnemaison, Vidua de Verdaguer i Callís, com a presidenta de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, i les folkloristes Maria Baldó i Adelaida Ferrer.

Entre els convidats per l'Orfeó Català hi havia representades diverses corporacions: Centre Excursionista de Catalunya (Agustí Duran i Sanpere), Institut d'Estudis Catalans (Jaume Massó i Torrents), Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (Tomàs Carreras i Artau i Josep M. Batista i Roca), Escola Municipal de Música (Antoni Nicolau), Esbart Català de Dansaires (senyor Capdevila), Esbart de Dansaires Martinenc (Llorenç Pla), Secció Folklòrica del Club Muntanyenc (Rossend Serra i Pagès), Secció Folklòrica de l'Ateneu Enciclopèdic Popular (Joan Amades i Joan Tomàs). A títol personal hi assistien encara Felip Pedrell (representat per Ventura Gassol), Valeri Serra i Boldú, Higiní Anglès, Joaquim Pecanins, Esteve Caseponce, Josep Barberà, Vicenç F. Casajús, Vicenç M. de Gibert,

⁷ Es tractava d'"idealitzar, tot mitificant-lo, el món rural català, amb la finalitat de proposar un determinat ordre i control social per al món industrial i urbà" (Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ, *José Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics* (Barcelona 2008), 44-45).

Francesc Baldelló, Joan Llongueras i Joan Puntí i Collell. Alguns altres, impossibilitats de fer-s'hi presents, s'hi "adheriren entusiàsticament": l'Esbart Dansaire del Casal Nacionalista de la Barceloneta, el pare Gregori M. Sunyol, Aureli Capmany, Eusebi Bosch i Humet, Eduard L. Chavarri, Carles Grandó i mossèn Antoni Pont, aquests tres darrers de València, Perpinyà i Mallorca, respectivament.

Reprodueixo íntegrament la síntesi que fa la "Revista Musical Catalana" del desenrotllament de la reunió i de les conclusions a què van arribar, sens dubte d'acord amb un pla prèviament establert pels mestres de l'Orfeó i per Patxot, que el permetia d'integrar –i en certa manera de desactivar– els diversos projectes similars i de comptar amb el suport dels músics i folkloristes interessats en el tema:

«La Presidència obrí la sessió saludant tots els reunits, i seguidament En Pasqual Boada, qui actuà de Secretari, procedí a la lectura de la lletra d'En Rafel Patxot i Jubert encomanant, en nom de la "Fundació Rabell"[.] la direcció del "Cançoner Popular de Catalunya" a l'ORFEÓ CATALÀ i la del Mestre, En Lluís Millet, acceptant, en nom del susdit ORFEÓ, l'honrosa i bella comanda. No cal dir que la lectura d'aquest[s] preuats i ja històrics documents, que ja coneixen els nostres llegidors, fou atentament escoltada pels reunits, els quals, en acabar-se, se'n mostraren visiblement complaguts.

Llegides pel mateix Secretari algunes cartes d'adhesió, prengué la paraula el President de la Sessió, En Joaquim Cabot, qui en un breu i eloquentíssim parlament agrai amb mots plens d'efusió i sinceritat el gest magnànim dels executors testamentaris de Na Concepció Rabell i Cibils, que al cel sia, pel qual era feta possible i relativament pròxima la realització d'una obra per tant de temps anhelada com és el "Cançoner Popular de Catalunya", monument viventíssim del nos-

tre art popular i vindicació gloriosa de la nostra bellíssima ànima nacional. Significà ensems l'alta honor i la satisfacció que en aquell moment tenia de poder donar testimoni a la generosa munificència de tan benemèrits patricis de l'agraïment profundíssim que envers aquell gest tan gloriós sentim, no solament l'ORFEÓ CATALÀ que en l'amor i enaltiment de la nostra música té la raó fonamental de la seva ex[i]stència, sinó també tots els presents i ben segur que juntament amb ells, tota la Catalunya present i l'esdevenidora.

Manifestà, demés, que l'objecte més determinadament pràctic de la reunió era exposar[,] d'una banda, l'orientació que l'ORFEÓ CATALÀ pensava a donar en principi a la realització de l'obra del "Cançoner"; i demanar per altra part l'autoritzada opinió dels convocats referent al mateix punt, per tal que amb la cooperació de tots l'èxit de la tasca empresa fos més franc i esplendorós.

Per això foren llegides pel Mestre Pujol unes anotacions sobre el plan inicial de treball ordenat

a l'inventari i recerca de tot el material cançonístic per a la formació definitiva del "Cançoner". En ell, ensems amb la idea general, són indicats els mitjans pràctics de realització, preveient-se en el conjunt d'aquesta exposició sumària de l'obra les diferents etapes per les quals caldrà que ella passi si ha d'ésser duta a terme amb tota la humana perfecció possible.

Feta la lectura de les anotacions dites, alguns dels presents, deferents al convit i prec de la Presidència, prengueren la paraula exposant els respectius punt[s] d'obir que en llur parer calia tenir en compte en emprendre una obra per a la qual tots tingueren paraules d'encoratjament i congratulació. Foren en veritat tan interessants les manifestacions dels qui comentaren el plan inicial, donat a conèixer per l'ORFEÓ CATALÀ, que la Presidència els pregà insistentment que volguessin trametre per escrit a l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya" les observacions fetes i les que novament els acudissin per tal que, degudament

estudiades, aidessin la tasca feixuga dels qui directament tenen encomanada la seva realització. El prec de la Presidència fou fet extensiu a tots els reunits i virtualment a tothom qui vulgui aportar en aquest afer el preuat tresor dels seus coneixements i experimentacions.

I volent que la reunió tingués ja una immediata efectivitat, a proposta de l'ORFEÓ CATALÀ fou nomenat un Consell Consultiu per a l'Obra del "Cançoner", la missió del qual serà el determinar la publicació dels estudis monogràfics que sobre diferents aspectes de la cançó popular catalana, hi ha intent d'encomanar com a complement de l'obra que comença, i, demés, assessorar als qui personalment han de realitzar el "Cançoner" en aquells punts i caires del mateix en els quals sia per aquells demanada la doctíssima opinió dels membres del susdit "Consell".

Per a formar el "Consell Consultiu per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya" foren designades, amb la conformitat dels presents, les enti-

tats capdals catalanes que, sentint amor provada a les especialitats diverses que han d'integrar el "Cançoner"[.] tenen ensems un reconegut prestigi prou garantit perquè complidament i autoritzada realitzin l'objectiu que determinava la llur elecció. Aquestes entitats, representades en el "Consell" per la persona que elles mateixes lliurament designin, són les següents: "Centre Excursionista de Catalunya"; "Institut d'Estudis Catalans"; "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya["]; ORFEÓ CATALÀ i "Fundació Rabell".

Y com a coronament d'aquesta elecció tan encertada, per aclamació unànim de tots els reunits, fou oferta la Presidència honorària del "Consell Consultiu per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya" al pacientíssim recercador de la nostra música i enaltidor prestigiós de la mateixa, l'eminent i venerabilíssim Mestre, En Felip Pedrell.

Tal fou el resultat, certament esperançador, d'aquesta importantíssima sessió inaugural de les tasques, múltiples i gustoses, que han d'ésser realitzades per enllestir l'obra somniada per tants amadors de la nostra música que ha d'ésser el "Cançoner Popular de Catalunya". En el nostre enamorament de catalans, conscients del valer musical del nostre poble, se'ns esponjà el cor d'albirar ja relativament pròxima la toia magnífica que farà gentilmente la nostra amor a la catalana terra amb les flors abundoses i riques que ença i enllà, en la vall i en la muntanya, en la terra i en la mar de la nostra Catalunya collirem tot fent la recerca i aplegament de les cançons populars nostres florides ubèrrimament arreu-arreu on hi ha un cor català que bategui, jolui i enamorat, enyoradís i devot.

Ben aviat l'"Obra del Cançoner Popular de Catalunya" farà públicament una crida fervorosa i entusiasta convidant tothom a la magna empresa i confiant que, així com en tota manifestació vital de la nostra història mai han mancat al reclam dels devaners munions innúmeres de seguidors decidits, tampoc avui ha d'haver-hi cap català que no porti a la tasca àrdua i dolça alhora de

treure a llum el nostre “Cançoner Popular” el seu esforç personal aciençat o la seva cooperació sempre efectiva, i benivolguda, i, si més no, el daler encoratjador que empeny l'obra començada i la satisfacció glorificant de contemplar-la a pler ja definitivament acabada i perfecta. Així sia: així serà si Deu ho vol i tots hi fem els possibles.»⁸

8 *El Cançoner popular de Catalunya*, “Revista Musical Catalana”, XIX (1922), 6-9. Fa una breu referència a l'Obra del Cançoner la *Memòria artística i administrativa corresponent a l'any 1921, llegida pel Secretari de l'Orfeó Català*, En Pasqual Boada, en la *Junta General de Socis celebrada el dia 29 de Gener de 1922, ibid.*, 41 (ja esmenta la reunió del 6 de gener de 1922 i comenta que “D. Rafel Patxot i Jubert, l'exemplar patrici i consoci, en representació dels executors testamentaris, rebé les felicitacions i mercès dels reunits com les hi endressà igualment el Mtre. Millet i la Junta de l'Orfeó al acceptar l'honrosa comanda”. Per a més detalls

El març de 1922 el butlletí de l'Orfeó donava fe de l'interès que l'entitat tenia per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i de la rapidesa amb què havia començat a posar-ne les bases:

«Les tasques preparatòries de la ordenació i publicació definitiva del nostre “Cançoner Popular”, empreses oficialment en la sessió inaugural celebrada en el Palau de la Música Catalana el dia 6 de Gener d'enguany, han anat efectuant-se ordenadament i continua en les oficines instal·lades en el susdit Palau per a l'Obra del “Cançoner Popular de Catalunya”.

Comunicat oficialment al eminent Mtre. Felip Pedrell l'scord unànim de la sessió inaugural oferint-li la Presidència honorària del Consell Consultiu per a l'Obra del “Cançoner”, hi respongué acceptant-lo complagut i agraïnt profundament la honrosa designació.

Les entitats que en la dita reunió inaugural foren indicades perquè nomenessin un delegat per formar part del susdit Consell Consultiu per a l'Obra del “Cançoner” respongueren a les respectives comunicacions oficials de l'“Orfeó Català” fent les següents designacions: l'["Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" nomenà el seu Director, el Dr. T. Carreras i Artau; el “Centre Excursionista de Catalunya” delegà el vocal de la seva Junta Directiva N'Agustí Duran i Sanpere; l'“Institut d'Estudis Catalans” designà com a representant En Jaume Massó i Torrents, Membre de la Secció Històrico-Arqueològica del mateix Institut.

Una circular-Proclama, que reproduïm a continuació, donant coneixement de l'Obra del “Cançoner Popular de Catalunya” i captant-se

la col·laboració de tots els amadors de la cançó popular catalana[,] s'és tramesa de primer a les personalitats capdals interessades en l'Obra com també a tots els Orfeons i Cobles de Catalunya.

La mateixa Circular, amb un prec d'inserció total o extractada, ha estat tramesa profusament a la premsa diària i periòdica de les terres catalanes i arreu-arreu en gran nombre de publicacions s'és donada notícia d'aquella Circular.

Demés, n'han estat enviats cap a 1,500 exemplars distribuïts entre associacions musicals, centres excursionistes i de cultura general, directors d'orquestrs, organistes, professors de música i a totes aquelles persones, tant de Catalunya com de Mallorca, València i Roselló a les quals s'és cregut que podia interessar l'Obra del “Cançoner Popular de Catalunya” i de les quals aquesta podia esperar una ben valuosa cooperació. El coneixement que la premsa i les dites Circulars han escampat de l'Obra del “Cançoner” ja de ben hora han començat a oferir les primícies ben estimables del copió fruit que se n'espera.

La coneguda revista “Catalana” de Barcelona en el seu número 112 corresponent al 12 de Febrer passat declarava que[,] deferent a la reconeguda garantia que l'Obra del “Cançoner Popular de Catalunya” oferia, abandonava el seu projecte d'aplegar les nostres cançons, cedint a la dita Obra, si els respectius ofertors hi accedien, tots els materials que amb destinació a l'esmentat aplegament havia fins aleshores recollit.

Ha començat també sortosament la col·laboració particular. En Lluís Pastre, Vice-President de la Societat d'Estudis Catalans de Perpinyà[,] oferia al “Cançoner”, amb efusiva dedicatòria, la seva obra: *Le sous-dialecte Bas-Languedocien de Clermont-l'Hérault* -amb abundants notes folklòriques d'innegable interès.

Demés i entre altres ofertes cal esmentar el trametiment de material cançonístic amb adjuntes explicacions molt avinents que ja han començat a fer En Celestí Rosich Cotulí, de Barcelona, i En Sebastià Prat, Director de la cobla “La Principal”

sobre la sessió inaugural de l'Obra del Cançoner, vegeu els documents de l'Orfeó Català que vaig poder publicar al volum V de *Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Història de l'Obra del Cançoner i complement a l'inventari de l'arxiu* (Barcelona 1995), 236-241.

d'Amer.

En les dites oficines del “Cançoner Popular de Catalunya”, ultra les tasques que suposen les notes precedents van trametent-se comunicacions contestant preguntes i consultes, fent enquestes particulars, es planeja l’inventari cançonístic que caldrà dur a terme, s’anoten diligentment totes les fases de l’Obra; és a dir, s’atén d’una manera metòdica i constant al desplegament d’aquesta obra magna que havem de viure i propulsar tots els qui estimem de bó de bó les cançons de la pàtria.»⁹

La circular a la qual feia al·lusió el text que acabem de transcriure anava adreçada *A tots els amadors de la cançó popular catalana*, i els feia saber l’oferiment de la Fundació Concepció Rabell i Cibils a l’Orfeó i la seva concreció a partir de la reunió celebrada al Palau de la Música Catalana el 6 de gener de 1922. Per dur a bon terme l’Obra iniciada, “amb l’esperança d’una bona

acollida, és demanada la cooperació de totes les entitats musicals, centres d’excursions i folklore i societats de cultura general de les terres de parla catalana; com també, i d’una manera particular, és esperada la col·laboració dels Directors i Professors d’Orfeons i demés societats corals, Mestres de Capella, Organistes, Cantors, Directors i Professors de cobles i orquestres, i en general, de totes aquelles persones que, vivint en contacte amb l’ànima popular i sentint amor envers la valuosa complexitat de la nostra cançó, vulguin acréixer amb la llur cooperació molt valuosa la importància artística de la gran obra que es prepara”. El material que havia de “constituir pròpiament els fons del *Cançoner Popular de Catalunya* i per al més complert acoblament del qual és demanada la col·laboració de tothom” comprenia “Cançons pròpiament dites. Cants i cantarelles d’infants. Jocs infantils amb tonada. Ballets, danses i comparses. Tocades i crides típiques. I tota mena de música popular”.

Es demanava «igualment amb molt d’interès que, en el cas de trobar-se un cantaire popular amb extraordinàries qualitats d’ingenuïtat i destresa, en sia donat compte a l’“Obra del Cançoner” per tal que aquesta pugui ésser completada amb els inventaris fonogràfics que donaran idea justa i permanent de les particularitats del cant del nostre poble». Tot el material havia d’ésser enviat a l’Orfeó Català, a l’adreça del qual havien “d’ésser semblantment dirigides les notícies, consultes, i, en general, tota mena de comunicacions que facin referència al *Cançoner Popular de Catalunya*”.¹⁰

La circular anava acompanyada d’unes *Normes generals per a la recollida de cançons*, que demostraven la serietat i el rigor amb què havia estat concebuda l’empresa, amb uns criteris molt més moderns i més científics que els que havien estat aplicats habitualment fins aleshores a casa nostra:

«Sempre que sia possible, cal copiar la cançó 10 *Ibid.*, 54–55.

9 L’Obra del “Cançoner Popular de Catalunya”, “Revista Musical Catalana”, XIX (1922), 53–54.

sencerament, això és, que en recollir-ne la tonada en sia ensems copiada tota la lletra i viceversa. Per la mateixa raó és interessantíssim de recollir totes les variants que se'n trobin, tant de la melodia com del text, per mínimes que sien i per poca importància que aparentment ofereixin. En la còpia del text de les variants no caldrà escriure sinó els versos diferents, indicant la correspondència dels mateixos amb els de la cançó-patró per mitjà de números. En quant a les melodies, aconsellem de copiar-les senceres. En el cas de trobar-se només la tonada o la lletra d'una cançó, caldrà també recollir-la i trametre-la.

Com és natural, en recollir una cançó, ha d'ésser copiada *fidelment*, tant en la lletra com en la melodia, presentant-la tal com el poble la diu i canta, amb les seves possibles imperfeccions i tot; de tal manera que mai, per cap raó ni conveniència, res no sia en ella ni canviat ni corregit, afegit ni completat per aquell que l'ha recollida; el qual, però, podrà anotar separadament els advertiments o aclaracions que judiqui de necessitat.

És molt convenient en recollir una cançó o en trametre-la a l'"Obra del Cançoner", anotar-ne les *circumstàncies*, com és ara: els moviments (depressa, a poc a poc, etc.) i els matisos en què es canta; la localitat on ha estat recollida; edat, sexe i procedència del cantaire; motius ocasionals de la cançó; en els jocs infantils, la manera com se juguen; en els ballets, danses i comparses i en les tocades i crides típiques, les diades o èpoques en què es fan, la seva significació tradicional, la forma com són presentades i s'executen i els instruments que s'hi utilitzen; és a dir totes aquelles circumstàncies que poden ajudar a mostrar-nos en la seva puresa i viva realitat la nostra música popular.

Per anotar les cançons i tota mena de música popular cal recordar que no n'hi ha prou amb la fidelitat en la lletra i en la tonada, sinó que per tenir el document folklòric complert, ha d'ésser acompanyada de totes les circumstàncies ara tot just esmentades, les quals són la norma dels actes de la vida del poble, la batuta que guia les activi-

tats subjectes a ritme i les causes que influeixen i condicionen l'emoció estètica popular.

Això fa que trobem: *cançons rudimentàries* (cançonetes de i per a infants, de jocs, invectives, formuletes, etc. i les que els grans els canten per distreure'ls, adormir-los i ensenyar-los) que són la més senzilla expressió musical, sovint només que un recitat accentuat amb cadença final; *cançons de ritme persistent* (de bres, de camí, de treball mogut i ritmat, de balls i comparses) en què l'element predominant és el ritme, que pot ésser pausat, mogudet i apressat; *cançons de melodia desenrotllada lliurement* (de treball quiet o arítmic, com fer puntes, collir olives, esgranar panotxes, etc. on tenen cabuda les romancesques, fins les referents als herois populars i a crims esgarrifosos, típiques dels rotllos de carrer; *de colla*, de caràcter polític, satíric o amorós; *de captaire*, morals; *de costums*, patriòtiques, religioses, de beure, de casori, serenades, etc.; *de diada*, que també són de costums, però regulades pel Calendari, com na-

dales, carnavalesques, caramelles, passions; i de gresca, com paròdies i escarniments, pornogràfiques i escatològiques) en les quals el ritme no és, en general, de quadratura persistent.

En la recerca que es faci en terres fronterisses o en boca de cançonaires procedents de les mateixes, cal tenir en compte que, encara que la lletra no sia en tot o en part catalana, han de recollir-se absolutament totes les cançons; tant perquè les melodies poden ésser adaptacions d'altres esteses per tot Catalunya, com també per esbrinar les transformacions que, en sentit musical o literari, la influència forana pot ocasionar.»¹¹

Per dur a la pràctica tots aquests bons propòsits, tant el Consell Consultiu com l'oficina de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya treballaren a bon ritme i ja el juny de 1922 el president i el secretari de l'Orfeó Català convocaren un primer concurs oferint premis a reculls de cançons, de ballets, danses i comparses populars, de cants i cantarelles d'infants, de "tocades i crides típiques i tota mena de música popular i tota mena de música popular que no sien cançons, danses o ballets i sien inèdites i no premiades en cap altre concurs, o variants de les ja conegudes".¹² Al mateix temps, el juliol de 1922, el butlletí de l'Orfeó donà l'excel·lent notícia que l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, "volent fer quantiosa i valuosa l'aplega dels materials necessaris, simultàniament amb la convocatòria de concurs de reculls de música popular que coneixen els nostres lectors, ha tramès a diferents contrades catalanes persones degudament preparades amb l'encàrrec de recollir el tresor amagat de les nostres belles cançons".¹³

Una mica més tard, al número de setembre-octubre de 1922 de la "Revista Musical Catalana" es donava compte que les primeres "missions" per terres de Catalunya havien estat un èxit. Els mesos d'estiu de 1922 Higini Anglès i Pere Bohigas havien fet recerques "a les terres de Solsona i alt Bergadà, per espai de dos mesos i en dues etapes

respectives".¹⁴ Joan Llongueres i Joan Tomàs, per la seva banda, "recorregueren en dues mesades la comarca de Santa Coloma de Farnès cap a Olot". Tots plegats arplegaren pacientment cançons "abundoses i interessantíssimes" i feren servir "els corresponents aparells fonogràfics" per impressionar «diferents cançons per tal de tenir, en l'arxiu de la cançó popular que va formant-se amb l'Obra del "Cançoner", exemplars diferents de la manera típica de cantar dels nostres cançonaires». ¹⁵

La feina duta a terme no s'acabava aquí, sinó que, un cop enllestida «la tongada prèvia de preparació i propaganda en la qual ha treballat diàriament, durant una mitja anyada, l'oficina del "Cançoner"[,] arribà l'hora de l'extracció ordenada i sistemàtica dels materials que, després del convenient estudi, han de formar el fons de la publicació del "Cançoner". Demés de les vàries reunions a les quals fou cridat el Consell Consultiu per tal de marcar l'orientació del "Cançoner" i precisar-ne les tasques preparatòries, fou celebrada una reunió especial per determinar la forma i condicions materials amb què havien d'ésser fetes les cèdules a posta per l'extracció de materials. Convinguda, amb el parer de tots, la dita forma i condicions i disposta ja una gran quantitat de cèdules, és ja començada la tasca de la llur utilització copiant en elles, amb el mirament i atenció degudes, les cançons i variants multiplicades que conté el "Romancerillo Catalán" d'En Milà i Fontanals». L'Orfeó tenia el gran goig de constatar que hi havia hagut una "resposta entusiasta" a la "Crida feta a primers d'any a tots els amadors de la cançó popular catalana", traduïda en "ofertes que amb entusiasme i plena confiança han estat fetes en aquest sentit", notables "en quantitat i qualitat".¹⁶

No ens podem entretenir ara a explicar els detalls de la feina positiva i abnegada del Consell Consultiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que es reuní entre el 1922 i el 1928,¹⁷ i sobretot de l'oficina a la qual ja hem fet al·lusió

14 Algun erudit de Berga ha divulgat la falsa notícia que aquesta "missió" correspon a l'any 1926. Que jo sàpiga, però, és l'única expedició que hi feren Anglès i Bohigas, que, d'altra banda, el 1926 ja no col·laboraven amb l'Obra del Cançoner.

15 "Cançoner Popular de Catalunya", "Revista Musical Catalana", XIX (1922), 237.

16 *Ibid.*, 237-238.

17 He pogut publicar les actes d'aquestes reunions al citat volum V de *Materials*, 243-316.

11 *Ibid.*, 56-57.

12 *Ibid.*, 102-104.

13 *Ibid.*, 163.

18 He pogut publicar el detallat dietari de l'oficina de l'Obra del Cançoner – redactat per Joan Puntí i Collell fins a l'estiu de 1936 i per Francesc Pujol fins fins al març de 1938– a l'esmentat volum V de *Materials*, 15–235. Per a una àmplia visió de conjunt de les activitats de l'empresa, vegeu el meu treball “L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya”, dins *Escriptors i erudits contemporanis. Sisenà sèrie* (Barcelona 2006), 195–228. Per a l'estreta relació que hi va mantenir el seu mecenes, vegeu “Rafael Patxot i Jubert i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya”, dins *Escriptors i erudits contemporanis. Quarta sèrie* (Barcelona 2004), 107–137.

19 He descrit detalladament aquests dos fons, desconeguts fins que van arribar a Montserrat el 1991, al primer i al segon

unes quantes vegades, que durant la Dictadura de Primo de Rivera es va establir en un pis de la via Laietana de Barcelona i en la qual treballaren durament el secretari de l'Obra, mossèn Joan Puntí i Collell, i els seus col·laboradors, sobretot el filòleg Josep M. Casas Homs i el músic Baltasar Samper, sota la vigilància dels mestres de l'Orfeó, especialment de Francesc Pujol, i amb la supervisió directa de Rafael Patxot i Jubert, que s'hi féu posar una taula i que estava al cas de totes les qüestions, tant les de tipus intel·lectual com les de tipus econòmic.¹⁸ Sí que convé recordar que l'arxiu de l'Obra s'anà enriquint d'una manera extraordinària, amb les donacions, amb les adquisicions, amb els concursos i amb les “missions” que d'una manera sistemàtica s'anaren repetint fins al 1936. Entre el material que hi va arribar hem de destacar d'una manera especial una bona part del fons folklòric de Marià Aguiló, realment extraordinari per molts conceptes, i un bon nombre de carpetes de l'arxiu de Rossend Serra i Pagès, traspassat el 1929 i del qual Patxot era un dels dos marmessors.¹⁹ El nombre de fitxes de cançons que foren redactades a l'oficina passava de 25.000, però tot plegat només representava una petita part de l'enorme embalum que s'hi havia anat recollint a partir del 1922.

Veient que la publicació d'un cançoner definitiu era una tasca llarga i difícil, es va prendre la decisió de tirar endavant uns gruixuts volums de *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, en els quals es recollien treballs sobre col·lectors de la cançó catalana, articles sobre aspectes concrets del Cançoner, crònica de l'Obra i notícies de les “missions” que havien solcat totes les terres de parla catalana, llevat de l'Alguer (se'n reproduïa sistemàticament la “memòria”, en la qual s'explicaven les vicissituds dels “missioners” i es resumia el resultat de les seves recerques, i s'hi afegia una “Selecta” amb algunes de les peces més interessants que cada “missió” permetia d'integrar a l'Obra del Cançoner). Entre el 1926 i el 1929 aparegueren tres volums d'aquests *Materials*,

el primer dividit en dos fascicles independents. Alhora, Francesc Pujol i Joan Amades van anar preparant un *Diccionari de la dansa, dels entremesos, dels instruments de música i sonadors* que ja es presentava com una primera mostra del *Cançoner popular de Catalunya*. Dissortadament només en va aparèixer un volum, el dedicat a *Dansa*, amb data falsa de 1936 (en realitat, 1939).

La revolta civicomilitar del juliol de 1936 va tirar per terra tots els projectes de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i, més en general, tots els mecenatges que Rafael Patxot i Jubert havia dut a terme a través de la Fundació Concepció Rabell i Cibilis i de la Institució Patxot. Ell mateix es va veure obligat a fugir, sota la protecció de la Generalitat, primer a França i després a Suïssa, a fi d'evitar la persecució dels anarquistes que s'havien fet amos de la situació després del fracàs del cop d'estat a Catalunya, però el 1939 hagué de suportar noves vexacions per part de les autoritats franquistes, que

fascicle del volum IV de *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, *Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (Barcelona 1993–1994).

20 Vegeu l'inventari de cèdules-fonts de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que vaig publicar a *Materials*, V, 327–345, que s'inicia amb 1.620 fitxes del *Romancerillo* de Milà i Fontanals.

la bona voluntat de tothom, ha quedat molt endarrerit i que avança molt lentament.

D'altra banda, des de Montserrat hem continuat i enllestit la sèrie de *Materials* de l'Obra del Cançoner. Després dels dos fascicles del volum IV a què ja he fet al·lusió, el volum V (1995), com ja hem assenyalat, va exhumar les actes del Consell Consultiu de l'Obra i el dietari de l'oficina muntada primer a l'Orfeó i després en un pis de la via Laietana, que permet de conèixer amb molta precisió la feina que s'hi feia i les activitats de tota mena que s'hi relacionaven. De més a més, s'hi incloua un complement de l'inventari de l'arxiu, que donava compte de material nou que havia arribat a Montserrat des de Suïssa el 1994. A partir del volum VI (1996) s'hi va reprendre l'edició de les "memòries" corresponents a les "missions" dutes a terme per encàrrec de l'Obra del Cançoner, anotades sempre que convenia i acompanyades d'una "Selecta" del material recollit i d'uns índexs de persones i de topònims que resulten d'una gran utilitat per a endinsar-se en un terreny tan vast i tan complicat, que abasta el Principat de Catalunya, la Franja de Ponent, Andorra, la Catalunya del Nord, una part del País Valencià i totes les Illes Balears. El volum XXI i darrer dels *Materials* (2011) conté una "missió" que havia quedat fora de lloc i sobretot presenta un important complement dels inventaris anteriors de l'arxiu, tant inventariant un bon nombre de volums relligats i d'altres papers que han arribat aquests darrers anys des de Suïssa i un bell conjunt de carpetes amb cançons recollides per Adelaida Ferré i Gomis, deixeble de Rossend Serra i Pagès –adquirides a un llibreter de vell –, com fent una relació i donant una àmplia mostra de l'extens fons fotogràfic que va arribar el 1991 des de Suïssa, desconegut fins ara.

No cal dir que Berga és present de diverses maneres en aquest immens arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Un repàs als índexs dels vint-i-un volums de *Materials* ens permet de localitzar un munt de referències a la

ciutat i a la comarca. Pel que fa a la Patum, la manifestació folklòrica més rellevant de Berga, hauria hagut de tenir un lloc d'honor en el segon volum del *Diccionari de la dansa*, dedicat als *Entremesos*. De fet, al volum I hi ha una entrada per *Patum, Ball de la*, que remet a *Patum [Entremès o] Ball de la* del volum II. Dissortadament, aquest volum II, que segons em va explicar la cunyada de Joan Amades, Consol Mallafrè, en començar la guerra estava a punt, s'ha perdut i només resta l'esperança que l'hagués guardat el mestre Francesc Pujol i que algun dia el puguem localitzar entre les caixes que la seva vídua va passar a l'Orfeó Català. En tot cas, a Montserrat hi ha alguns documents referents a la Patum. Els que consten als inventaris que he anat redactant al llarg dels anys són, com a mínim, la descripció i el gràfic del *Ball de turcs i cavallets*, que "figura com un dels episodis de la representació coneguda per la Patum que es celebra cada any pel dia de Corpus en la ciutat de Berga", que es troben dins la carpeta B-146 (Joan Amades, *Danses diverses. Descripcions i gràfics*); uns fulls pautats amb diverses melodies de *La Patum*, recollides per Enric Vigo (B-37), i d'una manera molt especial un plec de paper pautat amb la indicació *Balls de la "Patum de Berga" transcrits de les parts instrumentals per a banda de 18 elements que posseeix l'Ajuntament d'aquella ciutat*, signats per Francesc Pujol, juny de 1932 (B-121-XIX).²¹

Entre els volums relligats que han arribat aquests darrers anys a Montserrat, i que procedien de la biblioteca particular de Rafael Patxot a Suïssa, vaig tenir la sorpresa de trobar un extens recull de *Música de cornamusa* signat per Joan Amades, els dos primers volums del qual havien estat presentats al segon concurs convocat per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, el 1924 (signatura C-251 i 252). El darrer d'aquests volums, que duu el número IX, és datat a Barcelona el 1931 (signatura C-258) i conté, entre moltes altres coses, un capítol referent al *Ball de nans* de la Patum de Berga, acompanyat

21 Aquest darrer document ha estat publicat, amb la signatura equivocada i sense cap referència a l'*Inventari de Materials*, per Sergi Cuenca i Ramon Felipó, al llibret *Músiques de la Patum, les antigues partitures* (Barcelona 2008).

d'un ampli reportatge fotogràfic que correspon al que comenta Albert Rumbo i Soler en el seu article sobre *Noves aportacions al patrimoni patumaire*, aparegut a "Regió 7" de Manresa, el 24 de novembre de 2013. Per un lapsus ben comprensible, atesa la dificultat d'entendre's en la vasta baluerna de l'Obra del Cançoner, l'autor, arxiver i gerent del Patronat de la Patum, pensa que aquestes fotografies –que el Patronat ha rebut a través del Centre de Cultura Popular i Tradicional, que va escanejar els volums d'Amades poc després de la seva arribada a Montserrat procedeixen de la "missió" esmentada d'Higini Anglès i Pere Bohigas, que no va tenir lloc el 1926, com ell té entès, sinó el setembre-octubre de 1922. Podem afirmar amb tota certesa que no són obra d'Anglès ni de Bohigas, que en la seva "memòria" no fan cap al·lusió a la Patum, però no podem saber d'on les va treure Joan Amades, que tenia costum d'amagar les seves fonts i que sovint no treballava de primera mà.²²

22 Per a altres esments d'Amades a la Patum, vegeu CUENCA-FELIPÓ, *Músiques de la Patum*, 21-22.

23 Aquest material encara no ha estat escanejat i, per tant, no és al Centre de Cultura Popular i Tradicional.

En tot cas, es tracta, com posa en relleu Albert Rumbo, "d'un reportatge molt exhaustiu, tant, que permet afirmar que aquesta és la Patum més ben documentada fotogràficament fins a aquella època, i que possiblement cal avançar fins a les darreries dels anys 50 o principis de la dècada del 1960 per trobar una col·lecció de fotografies semblant d'una mateixa Patum".

Aquestes fotografies no són l'únic testimoniatge de la Patum que figura a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. En posar en ordre el gruix de fotografies que, com ja he explicat, són inventariades al volum XXI de *Materials*, hi vaig localitzar, amb un goig molt gran, la il·lustració que anava destinada al misteriosament desaparegut volum II del *Diccionari de la dansa* i, lògicament, en un sobre titulat *Entremesos* (signatura F-53) podem trobar algunes fotografies de la Patum, en un cas amb la indicació "Fotografía Eléctrica J. Huch".²³

Com ja he comentat alguna vegada, doncs, l'arxiu de l'Obra del Cançoner és una font inestroncable de recerques, en la qual hi ha molta feina per fer i que és plena de sorpreses. Segur que, pel que fa a la Patum, ens en donarà encara alguna altra més.

Josep Massot i Muntaner

